

De zaak François, beschouwingen naar aanleiding van het vonnis, door C. Fijnaut, Kluwer, Antwerpen 1983, 192 blz.

Aan de basis van dit boek ligt vanzelfsprekend de roemruchte zaak François en een kritische analyse van het vonnis. Dat is een waagstuk nu de auteur de processtukken (duizenden bladzijden) niet heeft kunnen inzien en hij zich tevreden moest stellen met persknipsels en eigen indrukken uit de enkele zittingen die hij heeft bijgewoond. Zelfs aan het vonnis kon hij niet langs officiële weg geraken, wat hem uiteraard niet belet heeft een slechte partiële kopie af te drukken.

Fijnaut beklagt zich over één en ander wel, maar gaat er niet verder op in. Toch rijst de vraag hoe 'openbaar' de rechtzittingen wel zijn als, zelfs in een proces met dergelijke politieke en maatschappelijke implicaties, het publiek, met inbegrip van de sociale en politieke wetenschappers, op zulke beperkte informatie is aangewezen!

Hoe dan ook, de rechtbank lijkt in haar redengeving over strafbaarheid en strafmaat uitgegaan te zijn van een onderscheid tussen de leden van de Brigade voor Criminele Informatie (B.C.I.) die terecht stonden, en de rijkswachters van het Nationaal Bureau voor Drugbestrijding (N.B.D.) met kolonel François op kop. Het onderscheid komt er simpel uitgedrukt op neer dat de B.C.I. een 'ondoordacht opgezette dienst' was, die eigenlijk inherent corrupt was, terwijl de N.B.D. vol idealisme was opgezet, maar door allerlei omstandigheden naar onaanvaardbare praktijken is afgeleden, mede om de dienst zelf recht te houden.

Om deze visie, die m.i. een deel op *Hineininterpretierung* berust, aan de feiten te toetsen onderzoekt Fijnaut dan breedvoerig de oprichting van B.C.I. en N.B.D. beide vooral gesitueerd in de 'morele kruistocht' tegen de drugs van einde zestiger, begin zeventiger jaren. Daarbij wordt niet aan de politieke implicaties voorbijgegaan (waarbij vooral de toenmalige minister A. Vranckx als bijna aandoenlijk onbenullig uit de verf komt. Wat is het plezierig te zien dat wij, zijn critici destijds, gelijk hadden), noch aan de internationale 'bemoeizucht die van Amerikaanse zijde o.m. in ons land, als in een hele reeks andere vazalstaten, tot uiting is gekomen'. Het volksvermoeden dat het internationale drug-bendewezen vertakkingen heeft op hoog politiek en diplomatiek niveau wordt wel even vermeld, maar de auteur raakt ook niet veel verder dan dat.

Hoe dan ook: wie bij de oprichting van N.B.D. en/of B.C.I. waren betrokken, wordt hier alvast een medaille van onbekwaamheid opgespeld. Waar lag de fout? Dat men diensten oprichtte die als hoofdtaak hadden zich in 'het milieu' te infiltreren, zonder dat men de implicaties daarvan eigenlijk goed had overwogen. Dat brengt Fijnaut dan op het ongetwijfeld voor ons land nieuwste en boeiendste deel van zijn boek: een uitgebreide uiteenzetting over de techniek, efficiëntie en problemen van onderhuidse (*under cover*) politie-acties en een onderzoek naar de toelaatbaarheid daarvan, zowel naar huidig Belgisch recht als in de Verenigde Staten. Dit gedeelte stoelt op een uiterste belezenheid, vooral ook in de Amerikaanse literatuur, maar evenzeer op een in wetenschappelijk werk

haast nooit voorkomende vertrouwdheid met het veld. Fijnaut kent het politiewezen en, bij alle vlijmscherpe ontleding ervan, laat hij niet na zijn sympathie voor de *dirty worker*, de smeris die zijn handen vuilmaakt, te betuigen.

Want, is dat niet de kern van het probleem: zo lang het 'goed ging' werden de resultaten door superieuren, Parket, minister en gerecht, trots en zelfvoldaan opgestreken, maar wanneer het dan misloopt (en het liep al lang mis) is er ineens niemand meer verantwoordelijk.

Fijnauts kritiek op het vonnis komt grotendeels hierop neer: enerzijds heeft de rechtbank wel ingezien dat 'de feiten' te maken hebben met slechte organisatie, controle en begeleiding, maar anderzijds heeft zij 'het belangrijke aandeel van de politieke, justitiële en hogere politieke autoriteiten verdonkeremaand'. Want: wie heeft de diensten ondoordacht opgezet? Wie moest er leiding aan geven? En wie moest er controleren?

Is politieke infiltratie *überhaupt* toelaatbaar? Fijnaut vindt van wel, maar dan wel onder strikte beperkingen, die ofwel wettelijk, ofwel door het Parket en de rechterlijke macht moeten worden omschreven en gecontroleerd.

De auteur tracht zelf die mogelijke richtlijnen te omschrijven, waarbij hij o.m. diepgaande lange-termijn infiltratie uitsluit. De praktijkjurist zal uit zijn beoogt zeker één punt centraal stellen: er moet opening van zaken worden gegeven, de toegepaste infiltratietechnieken mogen niet uit de processtukken worden weggezuiverd en de verdediging moet ze dus ter toetsing aan het kritisch oordeel van de rechtbank kunnen onderwerpen. 'Gedaan', aldus Fijnaut, 'het kluchtig spel met de toevallig ontsnapte pseudo-koper.' En, voeg ik eraan toe, met de alomtegenwoordige 'personen die onbekend wensen te blijven en van wie wij vernemen dat ...'.

Deze beschouwingen zijn hoogst actueel: men hoeft er de kranten van de laatste maanden maar op na te lezen. Ze houden in dat het politiewerk meer aan de oppervlakte moet komen, wat wil zeggen: beter gecontroleerd worden, maar zeker ook beter gewaardeerd. Door de verschuiving die zich sinds ons Wetboek van Strafvordering heeft voorgedaan van het gerechtelijk onderzoek naar het politieke, is een steeds bredere grijze zone van non-recht ontstaan. Onderzoekersrechtters worden gedegradeerd tot node ingeschakelde leveranciers van aanhoudings- en (als het echt niet anders kan) huiszoekingsbevelen. Maar in een rechtsstaat mogen geen grijze zones bestaan: het licht moet overal schijnen en strafprocedure moet in eerste orde wettenrecht zijn. Het toezicht op politiewerk – het toezicht op de overheid in het algemeen toch? – is één van de wezenlijke taken van de magistratuur, en één die zij tot nu toe op de jammerlijkste wijze links heeft laten liggen. Hoeveel rechtters kijken al niet sip als voor hen wordt gesuggereerd dat de verdachte 'onder zachte dwang' bekend heeft? Of dat een procesverbaal onvolledig en partijdig is opgesteld en de verklaringen van verdachten of getuigen op zijn minst gekleurd weergeeft? Fijnaut moge eens een boek plegen met dezelfde kritische sympathie tegenover de politieke veldwerker, maar met evenzeer die bekommernis om de vrijheden die hem dierbaar zijn – over het speurwerk in het algemeen, over ondervragings- en confrontatietechnieken, enz.

Maar ik wijk af. De cruciale vraag bij het kerndeel van Fijnauts werk (de beperkte en gecontroleerde toelaatbaarheid van politieke infiltratie) is natuurlijk:

Hoe misbruiken te voorkomen? De grote rol die de auteur daarin aan het Parket toebedeelt, houdt ook het risico in dat daar één en ander gaat scheeflopen. De dwarsheid die tot hiertoe van die kant is getoond om zich openlijk met de kwestie in te laten is precies de angst voor vuile handen.

Het juridisch kader is in ieder geval niet makkelijk vast te leggen: als het ruim is, is het gevaar voor scheve schaatsen niet uit te schakelen; als het eng is, dreigt het inefficiënt te zijn, of dreigt een grijze zone te blijven bestaan.

Strafrechtelijk heeft de kwestie twee aspecten.

In het materiële strafrecht leidt infiltratie tot allerlei vormen van deelneming aan delicten. Hoe moet de infiltrant tegen bestraffing daarvan worden beschermd? Fijnaut wil 'een geëigende verschoningsgrond', wat een beoordeling achteraf veronderstelt. Ik zou het eerder zoeken in een officiële toelating vooraf, door een duidelijk aanwijsbare autoriteit, die er dan ook verantwoordelijk voor is. Men kan daarvoor de procureur des Konings aanwijzen, of wellicht de gemengde commissie, met leden van Parket en politie, die zich voor haar beslissingen moet verantwoorden voor het college van procureurs-generaal, waar Fijnaut voor pleit (blz. 148).

Daarnaast is er het procedurele aspect: in het procesrecht komt ter sprake wanneer het bewijs wettig of onwettig is verkregen. Dit reikt, zoals Fijnaut terecht opmerkt, veel verder dan de vraag naar provocatie, maar vereist een uitgebouwd recht rond het opsporingsonderzoek. Eigenlijk in de eerste plaats een taak voor de wetgever (Fijnaut bepleit o.m. de legalisatie van de telefoontap), maar zeker ook in grote mate van de rechterlijke macht. Evenwel, de laatste is in het uitbouwen daarvan sterk gehandicapt doordat zij de negatieve toetsing haast alleen kan verrichten door beklaagden vrij te spreken, wier schuld nu juist huizenhoog bewezen is! Voorwaar geen comfortabele positie, met een publieke opinie op de vingers, die nog niet geleerd heeft met negatieve bewijstoetsing om te gaan!

Men ziet: één ding is het, bepaalde politietechnieken onder bepaalde voorwaarden toe te laten; een ander is het die voorwaarden, en de handhaving daarvan, uit te bouwen. Mijns inziens moet echter duidelijk worden gesteld dat infiltratietechnieken, die het medewerken aan delicten en/of het aanzetten daartoe inhouden, onwettig blijven zolang daarvoor geen wettelijk kader is uitgebouwd. En de enige manier om daar de hand aan te houden is: dat de rechtbanken het aldus verkregen bewijs terzijde schuiven. Doet men dat niet, dan staan de volgende zaken François al op hun inschrijving op de rol te wachten!

Uit een en ander mag de lezer afgeleid hebben dat ik dit een ongemeen belangwekkend boek vind. Fijnaut brengt, voor het eerst in ons land, op zo'n tegelijk wetenschappelijke en vulgariserende manier, een heet hangijzer ter sprake. Inderdaad is het niet de minste kwaliteit van het boek, dat het schitterend, ja soms passioneel, is geschreven. Dat de auteur zelfs hier en daar een privé-oorlogje uitvecht, (vooral met een socialistisch kamerlid, dat achtereenvolgens juridisch onvermogen, sociologisch onbenul en een lijkenpikkersmentaliteit wordt aangewreven). Vooral dat laatste op nogal onduidelijke gronden, die verband houden met het feit dat wijlen Vranckx ook een socialist was ...) het zij hem vergeven.

Aan het slot van het boek geeft Fijnaut nog een samenvatting van zijn visie

over de verhouding tussen criminologie en strafrecht. Dit had voor mij achterwege mogen blijven. Waarmee niet ontkend wil zijn dat Fijnauts geschrift alleen al aantoonde dat de sociale wetenschappen zeer veel aan de strafrechtsbedeling hebben bij te dragen!

E. Boutmans

Openbaar Ministerie, door J. Matthijs, Algemene Practische Rechtsverzameling, E. Story-Scientia, Gent 1983, 392 blz.

Toen wij enkele jaren geleden vernamen dat J. Matthijs, thans emeritus-procureur-generaal bij het hof van beroep te Gent, een boek over het Openbaar Ministerie aan het voorbereiden was, keken wij verlangend uit naar het moment waarop dit boek het daglicht zou zien. Wij waren hoegenaamd niet alleen. De velen die de publikaties van J. Matthijs kenden, wisten dat hij als géén ander bekwaam zou zijn, om een zo complex onderwerp, dat omwille van zijn massiviteit niemand zou durven aanpakken, met succes te behandelen. De publikaties van J. Matthijs hadden steeds geschitterd door de verbazingwekkende grondigheid en eruditie waarmee de daarin behandelde onderwerpen werden uitgediept. Ook al nam hij dikwijls sterk persoonlijk geprofileerde standpunten in, die regelrecht indruisten tegen standpunten van anderen, toch dwong hij met zijn mercuriales en verhandelingen ieders respect af.

De hooggespannen verwachtingen werden ten volle ingelost. Voor ons ligt een monumentaal werk, waarin helder en in een vloeiende taal de instelling van het Openbaar Ministerie beschreven en geanalyseerd wordt in al zijn aspecten. Een zo omvattend onderwerp werd dankzij een strakke discipline van behandeling in de handgreep van één boek gebracht.

Matthijs heeft zijn studie in vijf titels ingedeeld. In een eerste titel, die niet minder dan 50 bladzijden beslaat, behandelt hij de geschiedenis en ontwikkeling van het Openbaar Ministerie: een boeiend stuk geschiedschrijving, waarin de meest recente verworven kennis werd verwerkt. Een tweede titel is gewijd aan het begrip en de kenmerken van het Openbaar Ministerie, waarbij meer bepaald ook de problematiek van de functionele en hiërarchische eenheid, de ondeelbaarheid, de onafhankelijkheid en de specificiteit van dit magistratenkorps aan de orde komt. Titel drie vormt de hoofdbrok van de studie: daarin worden de ambtsplichten van het Openbaar Ministerie geanalyseerd, zoals in strafzaken, in burgerlijke zaken, in tuchtzaken en in administratieve aangelegenheden. Titel vier behandelt de organisatie en het statuut van het Openbaar Ministerie, waarin in het bijzonder ook aandacht besteed wordt aan de zogenaamde hulpdiensten van het Parket, zoals o.m. het parketpersoneel en de gerechtelijke politie. De laatste titel tenslotte is gewijd aan de problematiek van het beleid van het Openbaar Ministerie, waarbij veeleer de noodzaak, de wenselijkheid en de mogelijkheid van beleid wordt toegelicht, dan dat wordt ingegaan op de vraag hoe dit beleid er de facto uitziet.

De juridische verhandeling van Matthijs is een wetenschappelijke goudmijn. De voor outsiders doorgaans zo ongekende instelling van het Openbaar Ministerie, wordt hier maximaal inzichtelijk gemaakt: maar ook insiders zullen